

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Bangladesh 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Demokratin i Bangladesh har satts ur spel genom det i januari 2007 införda undantagstillståndet. Grundläggande fri- och rättigheter har begränsats. Den nuvarande interimregeringen har satt som sitt främsta mål att genomföra ett fritt och rättvist parlamentsval senast i december 2008.

Samtidigt har interimsregeringen under 2007 vidtagit en rad reformåtgärder som sedan länge efterlysts av det internationella samfundet och civila samhället. Exempelvis har arbetet med att uppdatera röstlängden inletts, denna gång i datoriserad form och med personliga foton. Valkommissionen och anti-korruptionskommissionen har reformerats och stärkts. Tidigare var de handlingsförlamade av politiska skäl. Lokalval planeras i delar av landet under våren 2008. En omfattande anti-korruptionskampanj har även inletts. Kampanjen har lett till att flera hundra ledande politiker och affärsmän gripits, inklusive de tidigare premiärministrarna Khaleda Zia och Sheikh Hasina. Dialog med de politiska partierna har påbörjats om stärkande av den interna partidemokratin och formerna för återgång till demokrati, dock är politisk verksamhet i form av demonstrationer och större samlingar fortfarande förbjudna. Regeringen har beslutat att inrätta en nationell kommission för mänskliga rättigheter och införa en lag om allmänhetens rätt till insyn. Arbetet med att skilja domstolsväsendets lägre instanser från den styrande makten har inletts. Bangladesh har under 2007 undertecknat konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder samt ratificerat konventionen mot korruption. Regeringen har även fattat beslut om att biharier (icke-bengaliska, urdotalande muslimer) som fötts efter självständigheten 1971 ska ges medborgarskap och rösträtt. Högnivåsamtal har inletts om att återuppliva fredsavtalet för Chittagong Hill Tracts. Situationen för de burmesiska

rohingya-flyktingarna har förbättrats och för första gången tillåts nu FN:s flyktingkommissarie och enskilda organisationer verka i lägren.

Betydande övergrepp förekommer dock fortfarande. Även om Bangladesh har en omfattande lagstiftning till skydd för de mänskliga rättigheterna är situationen i praktiken bristfällig. Särskilt problematiskt är den polisiära elitstyrkan Rapid Action Battalions aktiviteter. Enligt tillgänglig, men inofficiell, statistik har antalet utomrättsliga avrättningar minskat under året. Däremot förekommer rapporter om att antalet fall av tortyr som lett till döden ökat.

Det finns brister i rättssäkerheten i Bangladesh. Även om medborgarnas tilltro till myndigheternas förmåga att upprätthålla lag och ordning har förbättrats under 2007 är rättssäkerheten fortsatt svag. Den starkes rätt står oftast över principen om likhet inför lagen. Korruptionen är utbredd och systematisk. Organisationen Transparency International har under flera år klassificerat Bangladesh som ett av världens mest korrupta länder. Ett allvarligt problem är att domstolarna är extremt överbelastade. Det innebär att många får sitta i häktade och fängslade i månader eller i bland flera år i väntan på dom. Dödsfall i häkten och fängelser utgör ett stort problem, liksom tortyr. Någon aktiv debatt mot dödstraff förekommer inte.

Pressen och övriga media är aktiva och utgör en viktig del av den politiska diskussionen och av granskningen av makthavarna. Undantagstillståndet har dock medfört begränsningar i mediefriheten och en betydande självcensur.

De senaste årens goda ekonomiska tillväxt har lett till att levnadsvillkoren har förbättrats för många människor, särskilt i städerna, och fattigdomen har minskat. Fortfarande lever dock hälften av befolkningen i fattigdom och 30 miljoner bedöms som extremt fattiga. En stor del av befolkningen har därmed svårt att få rätten till mat, bostad, rent vatten, sjukvård och utbildning tillgodosedd. Kvinnor, barn, personer med funktionshinder samt religiösa och etniska minoriteter och urfolk är särskilt utsatta. Våld mot kvinnor och barn, människohandel, tvångsarbete och barnarbete utgör andra allvarliga problem för de mänskliga rättigheterna i Bangladesh.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Bangladesh har ratificerat de flesta av FN:s centrala konventioner om de mänskliga rättigheterna:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) samt de fakultativa protokollen om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet. Bangladesh har ratificerat konventionen men varken

undertecknat eller ratificerat de fakultativa protokollen. Reservation har gjorts avseende konventionens artikel 14. Ingen rapportering har gjorts (tidpunkt för inlämning 2001).

- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR). Bangladesh har ratificerat konventionen. Ingen rapportering har gjorts (tidpunkt för inlämning 2000, 2005).

- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (CERD). Bangladesh har ratificerat konventionen. Rapportering skedde under 2000, vilket inte hade gjorts sedan 1991 (tidpunkt för inlämning 1992, 2002, 2004, 2006).

- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor (CEDAW) samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt. Bangladesh har ratificerat konventionen och det fakultativa protokollet. Reservationer har gjorts avseende artikel 2 och 16 i konventionen, då dessa ansetts stå i konflikt med Koranen och Sunna. Rapportering skedde under 2002, vilket inte gjorts sedan 1997 (tidpunkt för inlämning 1985, 1989, 1993, 1997, 2001, 2005).

- Konventionen mot tortyr (CAT) samt det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr. Bangladesh har ratificerat konventionen men varken undertecknat eller ratificerat det fakultativa protokollet. Ingen rapportering har gjorts (tidpunkt för inlämning 1999, 2003, 2007).

- Konventionen om barnets rättigheter (CRC) samt de tillhörande protokollen om barn i väpnad konflikt och om handel med barn. Bangladesh har ratificerat konventionen och de tillhörande protokollen. Reservationer har gjorts avseende konventionens artikel 14 och 21. Rapportering skedde under 2007, vilket inte gjorts sedan 2001 (tidpunkt för inlämning 1992, 1997, 2007).

- Konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder (CPD) – öppnades för undertecknande 2007. Bangladesh har under 2007 undertecknat konventionen.

- Konventionen mot påtvingade försvinnanden (CED) – öppnades för undertecknande 2007. Bangladesh har inte undertecknat konventionen.

- Flyktingkonventionen samt det tillhörande protokollet från 1966. Bangladesh har varken undertecknat eller ratificerat konventionen.

- Romstadgan för internationella brottsmålsdomstolen (ICC). Bangladesh har undertecknat men inte ratificerat stadgan.

- Konventionen mot korruption. Bangladesh har under 2007 ratificerat konventionen.

Bangladesh är medlem av FN:s råd för mänskliga rättigheter. Under 2007 fattades beslut om inrättande av en nationell kommission för mänskliga rättigheter.

Under 2000 besökte FN:s specialrapportörer för religionsfrihet respektive våld mot kvinnor Bangladesh. Specialrapportören för rätt till mat besökte landet under 2002. Någon stående inbjudan till FN:s specialrapportörer har inte utfärdats.

FN:s specialrapportör för handel med människor, den bangladeshiska medborgaren Sigma Huda dömdes under 2007 för medverkan till utpressning och korruption. FN:s generalsekreterare har konstaterat att domen mot Huda inte förefaller vara relaterad till hennes verksamhet som specialrapportör.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Utomrättsliga avrättningar förekommer och utgör ett allvarligt problem i Bangladesh. Indikationer finns dock på att antalet fall minskat under 2007. Den polisiära elitstyrkan Rapid Action Battalion medger att 82 fall av utomrättsliga avrättningar ägt rum under 2007, vilket kan jämföras med 195 fall 2006 och 113 fall 2005. Enligt en regeringskritisk enskild organisation för mänskliga rättigheter har antalet dödsfall bland fängslade minskat från 282 fall 2005 till 199 fall 2006. 67 fall ska ha ägt rum under 2007. En likartad trend kan observeras vad gäller antalet dödade i så kallade ”cross fires” (en förskönande omskrivning för avrättningar i samband med gripanden). 2005 dödades 332 människor i cross fires och 2006 rapporterades antalet dödade till 272. Under 2007 uppskattas antalet dödsfall till 123.

Tortyr är ett allvarligt problem i Bangladesh. Det finns rapporter om att säkerhetstjänsten tillgripit tortyr, bland annat gentemot gripna journalister. Myndigheterna har deklarerat att det ska gälla ”nolltolerans” mot tortyr. Bristande uppföljning av tortyranklagelser och bristande bestraffning av gärningsmän gör att det ändå kan uppfattas som att det råder straffrihet för tortyr. Det är svårt att avgöra om förekomsten av tortyr har minskat eller ökat under den nuvarande interimsregeringen. Enligt en enskild organisation med fokus på mänskliga rättigheter har antalet fall av tortyr som lett till döden ökat från 19 fall 2006 till 29 fall 2007.

Förhållandena i landets fängelser är svåra, med undermålig mat, dålig hygien och bristfällig sjukvård. Antalet fångar uppskattas till mer än 88 000 personer, en ökning med cirka 16 000 sedan 2006. Enligt officiella uppgifter har landets fängelser kapacitet på omkring 25 000 fångar. I centralfängelset i Dhaka, med en kapacitet för 2650 personer, finns idag 11 500 fångar. Över 70 procent av landets fångar väntar fortfarande på att deras fall ska behandlas i domstol. Generellt tillåter inte regeringen organisationer för mänskliga rättigheter att besöka fängelser, men ibland görs undantag. Officiellt finns inga politiska

fångar, men enligt enskilda organisationer förekommer det att oliktankande fängslas under förevändning av att de begått brott.

Polisens övergrepp mot kvinnor i form av gruppvåldtäkter och förödmjukande behandling är omvittnad. Ett okänt antal kvinnor med barn har tagits i så kallat "säkert förvar". De har omhändertagits på oklara grunder och enligt enskilda organisationer utsätts de för övergrepp. Flera kvinnor sitter fängslade i åratal utan juridisk hjälp, trots att de inte blivit dömda för något brott. Lynchningar förekommer, bland annat i samband med att kriminella tas på bar gärning. Kvinnor som anses ha visat bristande moral i fråga om exempelvis klädsel och uppförande löper risk att utsättas för våld av folksamlingar på öppen gata.

4. Dödsstraff

Bangladesh tillämpar dödsstraff. Ett stort antal förseelser, såväl grova som mindre allvarliga, kan leda till dödsdomar. Våren 2007 avrättades sex terroristdömda ledare för den islamistiska organisationen Jama'atul Mujahideen Bangladesh. Det finns rapporter om att minst fyra personer avrättades 2006, fem personer 2005 och tretton personer 2004. Fler än 130 personer beräknas ha dömts till döden 2006. Antalet rapporterade dödsdomar under 2007 uppgår till fler än 70.

Det finns ett brett folkligt stöd för dödsstraff. Opinionen mot dödsstraffet är svag och frågan ges ingen större uppmärksamhet.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer, ofta i samband med marktvister. Veckorna före det att undantagstillstånd utlystes gjordes omfattande massgripanden i samband med stora demonstrationer och möten. Även i samband med omfattande studentupplopp i augusti 2007 frihetsberövade polisen ett stort antal personer utan rättslig prövning.

I flera fall sker frihetsberövanden under förevändning av misstänkt kriminalitet, men de bakomliggande motiven är inte sällan politiska. Antalet personer som berörs är svårt att uppskatta. Det finns ingen oberoende instans som övervakar och granskar polisen eller som har möjligheter att offentliggöra detaljer kring enskilda fall.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Bangladeshs domstolar, främst på den högre nivån, anses vara självständiga och oberoende. I de lägre instanserna förekommer ofta anklagelser om att domstolarna påverkats av politiska överväganden och korruption. Domarna i

högsta domstolen utses av presidenten. Under 2007 har betydande steg tagits för att genomföra högsta domstolens beslut från 1999 om att skilja det lägre domstolsväsendet från den styrande makten.

Rättegångar är offentliga och den åtalade har rätt att ta del av anklagelserna, att representeras av advokat, att kalla vittnen och att överklaga domslut. Stora delar av den fattiga befolkningen, där en majoritet inte är läskunnig, bedöms dock ha dåliga kunskaper om sina rättigheter. Myndigheterna följer inte heller alltid regelverken.

Rättssystemet är till stora delar ineffektivt vilket fått till följd att långa väntetider uppstått. Runt en miljon fall väntar för närvarande på att behandlas i domstol. Framför allt de lägre instanserna anses fungera dåligt och brista i rättssäkerhet. I de högre instanserna är rättssäkerheten bättre och politiska och ekonomiska mål resultera i domslut som är negativa för regeringen. Men även här är väntetiderna långa. Mer än 70 000 fall väntar på avgörande i högsta domstolen, varav 17 000 är mer än tio år gamla. Högsta domstolens ordförande har uttryckt en förhoppning om att beslutet om att skilja domstolarna från den verkställande makten ska bidra till ökad effektivitet samt till att väsentligt minska antalet fall som väntar på avgörande. Detta eftersom att domarna i de lägre instanserna tidigare även haft omfattande administrativa åtaganden.

Korruptionen är betydande och inte sällan behöver tjänstemän betalas för att åtal ska kunna väckas och handläggas korrekt. Transparency International konstaterar att två tredjedelar av de som använt de lägre domstolsinstanserna har tvingats betala mutor som i genomsnitt uppgått till 25 procent av deras årliga inkomst. På landsbygden har svagheter i det officiella rättssystemet fått till följd att byäldste och byråd ofta agerat skiljedomare i markträtor och personkonflikter.

Under 2007 har regeringen reformerat och stärkt landets anti-korruptionskommission. Denna bedöms numera fungera väl, till skillnad från tidigare då den ofta varit handlingsförlamad av politiska skäl.

7. Straffrihet

I ett försök att komma tillrätta med problemen kring lag och ordning inrättade regeringen 2004 en polisiär elitstyrka, Rapid Action Battalion (RAB). Kritiken mot RAB:s brutala arbetsmetoder har varit massiv, men statsmakterna har valt att inte agera. Det är oklart hur RAB styrs och i praktiken har organisationen full straffrihet.

Det är vanligt förekommande att brott inte beivras om de anklagade är politiskt eller ekonomiskt inflytelserika. Detta gäller även i fall som rör allvarliga brott som mord, misshandel och våldtäkt.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Genom undantagstillståndet har formella begränsningar införts avseende yttrande-, tryck-, mötes- och föreningsfriheten.

Ett stort antal dags- och veckotidningar ges ut på bangla och engelska. Den journalistiska kulturen är dock svagt utvecklad. Media tar sällan upp känsliga ämnen på eget initiativ. På ledar- och debattsidor förekommer emellertid en öppen debatt med ifrågasättande och kritik. Den statskontrollerade tv-kanalen BTV kan inte sägas vara opartisk. Regeringen har fått oproportionerlig stor täckning medan oppositionen endast i undantagsfall kommit till tals. Under 2007 har regeringen emellertid tagit initiativ till en utredning om möjligheterna att bevilja BTV större autonomi. Privata tv-kanaler kan vägras sändningstillstånd. Till exempel stängdes tv-kanalen ETV av den förra regeringen. Interimsregeringen har dock beslutat att ETV ska återfå sitt sändningstillstånd. Under 2007 stängde myndigheterna ner TV-kanalen CBS News, Bangladesh första 24-timmars nyhetskanal.

Trakasserier av journalister, inklusive gripande och arrestering, har varit ett återkommande problem. Det finns inga rapporter om att journalister ska ha dödats har under 2007. Flera journalister vittnar om självcensur. Särskilt lokala journalister har varit mycket utsatta. Regeringen står bakom flertalet annonser i pressen (allmän upphandling, platsannonser, offentliga meddelanden) och har därmed ett kraftigt ekonomiskt instrument för att straffa eller belöna olika tidningar.

Utländska TV-kanaler som CNN och BBC kan ses ocensurerade och det finns inga restriktioner vad gäller satellitmottagare, kabel-TV eller internet. Censur förekommer för film och utländska publikationer. Ofta handlar det om vad som betraktas som omoraliskt eller som smädelse av islam.

Även om det råder religionsfrihet förekom tidigare en rad rapporter om trakasserier och attacker mot religiösa minoriteter. Skadegörelse av hinduiska tempel och Ahmadiyya moskéer har rapporterats. 2004 förbjöds den muslimska minoritetsgruppen Ahmadiyya att publicera sin litteratur. Under senare år verkar dock situationen ha förbättrats.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Den parlamentariska demokratin återupprättades 1991 efter en 15 år lång period av militärstyre. Presidenten är statsöverhuvud och väljs av parlamentet för en period av fem år. Parlamentet har en kammare med 300 medlemmar. Mandatperioden för parlamentariker är högst fem år, rösträttsåldern är 18 år och varje medborgare över 25 år är valbar. Premiärministern kan fritt under mandatperioden upplösa parlamentet och utlysa nyval. Allmänna val föregås av tre månader med en politiskt neutral interimsregering.

Demokratin har dock återigen kringskurits i samband med det undantagstillstånd som infördes i januari 2007. Undantagstillståndet infördes i en situation av eskalerande politiskt våld. Det största oppositionspartiet (Awami League) hotade att bojkotta valen efter att den dåvarande interimsregeringen anklagats för försök till valfusk, framför genom att ha manipulerat röstlängden. En ny interimsregering, under ledning av den tidigare centralbankschefen Fakhruddin Ahmed och med stöd av militären, övertog styret i januari 2007. Dess uttalade mål är att genomföra ett fritt och rättvist parlamentsval vid slutet av 2008.

Den under 2007 reformerade och stärkta valkommissionen har spelat en avgörande roll för uppdateringen av röstlängden och för dialogen med de politiska partierna om intern partidemokrati och återupprättandet av politiska rättigheter. Regeringen har även, genom den nyligen reformerade och stärkta anti-korruptionskommissionen, initierat en kampanj mot den utbredda korruptionen. Kampanjen har lett till att flera hundra politiker och affärsmän gripits, inklusive partiledarna för Awami League och Bangladesh Nationalist Party, de tidigare premiärministrarna Sheikh Hasina och Khaleda Zia.

Regeringen har under 2007 fattat beslut om att inrätta en nationell kommission för mänskliga rättigheter. Betydande framsteg har gjorts i arbetet med att genomföra högsta domstolens beslut från 1999, att skilja de lägre domstolsinstanserna från den verkställande makten. Regeringen har åtagit sig att lagstifta om allmänhetens rätt till insyn, "Right to Information Act".

Förvaltningen, som ska svara för genomförandet av regeringens politik, är en betydelsefull maktfaktor i sig och kan bromsa eller accelerera ärenden. Ineffektivitet, politisering, korruption, maktmissbruk och framför allt försummande av arbetsuppgifter är vanligt förekommande. Transparency International har i flera år rankat Bangladesh som ett av världens mest korrupta länder.

Krav på effektivt lokalt självstyre har funnits under lång tid, men har inte hörsammats av centralmakten. Val till storkommuner (Union Parishads) hölls 2002 och hade ett högt valdeltagande. Lokalval i delar av landet planeras till

våren 2008. Kommunernas befogenheter att driva in skatt och därmed bedriva en egen politik är mycket begränsade.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Ratifikationsläget avseende Internationella arbetsorganisationen ILO:s centrala konventioner:

- Förbud mot tvångsarbete (konventionerna nr 29 och 105). Bangladesh har ratificerat konventionerna.
- Förbud mot barnarbete (konventionerna nr 138 och 182). Bangladesh har ratificerat konventionen 182 men inte konventionen 138, om minimiålder i arbetslivet.
- Icke-diskriminering i arbetslivet (konventionerna nr 100 och 111). Bangladesh har ratificerat konventionerna.
- Föreningsfrihet och förhandlingsrätt (konventionerna nr 87 och 98). Bangladesh har ratificerat konventionerna.

Det totala antalet invånare i arbetsför ålder uppskattas till 66 miljoner, av vilka flertalet jobbar inom jordbruket. Omkring 40 procent uppskattas vara undersysselsatta och 3-4 procent fullt arbetslösa. Varje år inträder drygt en miljon nya arbetssökande på den formella arbetsmarknaden. Landets omkring 5500 fackföreningar organiserar 1,8 miljoner arbetare.

Konstitutionen ger enskilda rätt att ansluta sig till fackföreningar. För registrering av en fackförening krävs uppslutning från 30 procent av de anställda på en arbetsplats. Flera arbetsgivare motarbetar bildandet av fackföreningar. En modifierad form av fackföreningar tillåts sedan 2006 i de så kallade särskilda exportzonerna. Fackföreningar i Bangladesh är ofta kontrollerade av politiska grupper. Statsanställda är därför med få undantag förbjudna att ansluta sig till fackföreningar.

Att strejka är förbjudet under undantagstillståndet men detta har inte förhindrat enstaka händelser av våld och upplopp i textil- och jutesektorn. Fackföreningsledare löper risk att utsättas för negativ särbehandling vad gäller löner, förmåner, befordran och arbetsuppgifter. I den privata sektorn förekommer det att fackliga ledare skräms till tystnad med hot och våld.

Arbetsrätten är svag, framförallt för de stora grupper av kringflyttande arbetare som tar tillfälliga jobb inom jordbruket och byggsektorn. Det finns en motsvarighet till arbetsdomstol, men den anses korrupt och väntetiderna är, liksom inom det övriga rättsväsendet, mycket långa. Kombinationen hög

arbetslöshet och avsaknad av offentligt socialt skyddsnät gör att få arbetare vågar protestera.

Någon lagstadgad minimilön finns inte, men en särskild kommission gör årligen genomgångar av löneläget och utfärdar rekommendationer till respektive bransch. Den privata sektorn ignorerar i hög grad dessa riktlinjer och rekommendationer. Stora grupper av arbetare lever på existensminimum.

Arbetsveckan är 48 timmar enligt lag med minst en dag ledigt i veckan. Tillåten övertid är 12 timmar i veckan. I praktiken är arbetsveckorna ofta längre än 60 timmar, inte minst inom konfektionsindustrin.

Hälso- och säkerhetsförhållandena är ofta undermåliga inom industrin och på byggarbetsplatser. Följden är återkommande olyckor och dödsfall. De arbetsplatsinspektörer som har till uppgift att höja standarden är för få och genomförandet av arbetsmiljöregelverket försvagas av korruption. Flera utländska företag med uppköp eller produktion i Bangladesh arbetar med egna uppförandekoder för att förbättra arbetsförhållanden inom främst konfektionsindustrin.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Cirka 30 procent av den totala befolkningen klassas som undernärdd av FN. Bland barn under fem år är andelen 48 procent. Spädbarnsdödligheten uppskattas till 51 per 1000 födda, att jämföra med 145 år 1970. Bara sex procent av alla förlossningar sker på sjukhus. Över hälften av mödrarna klassas som undernärda.

Hälsosektorns andel av statens totala budget uppskattas till cirka 1,5 procent av bruttonationalinkomsten, vilket är mycket lågt i jämförelse med andra länder. Stora delar av befolkningen, särskilt på landsbygden, har inte tillgång till sjukvård.

En stor andel av befolkningen har inte heller tillgång till rent vatten och sanitet. Uppskattningsvis drabbas cirka 30 miljoner människor i Bangladesh direkt eller indirekt av arsenikförgiftat grundvatten.

12. Rätten till utbildning

Andelen läs- och skrivkunniga över 15 år uppskattas till 38 procent. Utbildning utgör den största sektorn i de offentliga utgifterna och motsvarar 2,3 procent av bruttonationalinkomsten. 45 procent av utbildningsutgifterna går till grundskolan. Könsfördelningen är jämn i de lägre klasserna, men flickornas andel sjunker sedan, bland annat på grund av tidiga äktenskap. Kvaliteten på

utbildningen varierar kraftigt, men är generellt låg. Bristen på kvalificerade lärare och relevanta läromedel är stor. Lokalerna är ofta i dåligt skick. Många skolor saknar toaletter och vatten. Många som inte har tillgång till offentliga skolor får sin grundläggande undervisning i så kallades ”madrassas”, religiösa skolor med muslimsk värdegrund. Förutom de offentliga universitetet finns ett stort antal privata universitet av skiftande utbildningskvalitet.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Bangladesh är ett av världens fattigaste länder. En stor andel av landets befolkning får inte sina grundläggande mänskliga behov tillgodosedda. Det finns många fattiga, ungefär 35 procent av befolkningen tvingas överleva på mindre än en dollar per dag. Trots en BNP-tillväxt på 5-7 procent under senare år sjunker de fattigas andel av befolkningen endast långsamt.

Överbefolkning och brist på försörjningsmöjligheter på landsbygden leder till inflyttning till städerna, särskilt till huvudstaden Dhaka. Flertalet inflyttade tvingas bosätta sig i slumområden med dåliga levnadsförutsättningar. Där möts de bland annat av brist på vatten och elektricitet, dåliga sanitära förhållanden, risk för brand och översvämningar och kriminalitet.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Bangladesh är ett patriarkaliskt samhälle med mannen som familjens klara överhuvud. Kvinnans ställning är underordnad – döttrar anses inte sällan som en börda. De får mindre mat och omsorg än söner, bristande utbildning och sämre levnadsvillkor. Kvinnors inkomst är betydligt lägre än mäns. Familje- och arvsrätten i Bangladesh följer islamisk lag för muslimer. Vid skilsmässa, äktenskap, vårdnadstvister och arv har mannen mer omfattande rättigheter än kvinnan.

Våld mot kvinnor är ett allvarligt samhällsproblem i Bangladesh. Omkring hälften av all kvinnor uppges ha vart utsatta för våld i hemmet. Övergreppen rör sig om allt från påtvingad purdha (avskildhet) till syraattacker, barnnäkenskap, våldtäkt, misshandel och människohandel. Rapporter om våld relaterat till hemgift ökar.

Mödradödligheten är en av de högsta i världen, mycket beroende på illegala aborter. Omkring 10 000 kvinnor uppskattas dö varje år i samband med förlossningar. Officiellt måste en kvinna ha uppnått 18 års ålder för att gifta sig, men giftermål i yngre åldrar är vanligt förekommande.

Handeln med kvinnor och barn är omfattande. Regeringen och ett antal enskilda organisationer har intensifierat sina ansträngningar för att stoppa den utbredda handeln, men trots detta har endast ett fåtal förövare arresterats och dömts. Prostitution är inte förbjudet om kvinnan är över 18 år.

Kvinnor riskerar att bestraffas socialt av byrå och religiösa ledare genom en fatwa (religiös dom) för vad som uppfattas som moraliska felsteg som exempelvis otrohet eller giftermål utan familjens godkännande. Trots att högsta domstolen 2001 fastslagit att en fatwa inte äger laga kraft, förekommer rapporter om att kvinnor berövas sina rättigheter till följd av dessa religiösa domar.

Straffen för övergrepp mot kvinnor har stärkts. Problemet är emellertid att lagarna inte följs och att brottsmisstankar sällan går vidare till rättegång. Konstitutionen medger särskilda möjligheter till arbete inom statsförvaltningen för kvinnor. Trots detta innehar kvinnor endast cirka 12 procent av tjänsterna inom förvaltningen och endast två procent av de ledande befattningarna.

Kvinnor diskrimineras ofta i yrkeslivet. De har lägre löner och löper risk för uppsägning i samband med graviditet.

Sett över en längre tidsperiod har kvinnans situation dock förbättrats på flera områden. Mikrokrediter har ökat kvinnors möjlighet till lån och ekonomiskt oberoende. Den växande textilindustrin har inneburit nya möjligheter till försörjning för kvinnor. Antalet flickor som påbörjat grundskolan har ökat liksom andelen förvärvsarbetande kvinnor. I flera politiska församlingar på både central och lokal nivå finns särskilda kvoter för kvinnlig representation, i en modell där mandatet fördelas proportionellt mellan partierna. Kvinnoaktivister invänder dock att dessa kvoterade platser istället bör tillsättas med hjälp av väljarnas röster.

15. Barnets rättigheter

Barns status är generellt låg i Bangladesh och deras möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda är små. Omkring 40 procent av Bangladesh befolkning är under 15 år. Barn, särskilt flickor, har en utsatt position i samhället. Ett av 13 barn dör före sin femårsdag. 48 procent av alla barn under fem år uppskattas vara undernärda. Miljoner barn lider av olika bristsjukdomar. Uppskattningsvis finns omkring 400 000 hemlösa barn i landet.

Skolplikt för barn i åldrarna 6-10 år infördes 1991 men resurser saknas för att förverkliga beslutet fullt ut. Cirka 90 procent av dessa barn är inskrivna i skola, varav hälften är flickor. Andelen barn som avslutar grundskolan är dock betydligt lägre, omkring 65 procent.

Någon generell lag som förbjuder barnarbete finns inte i Bangladesh, dock finns förbud enligt lag inom vissa sektorer. Tillämpningen har emellertid stora brister. Undersökningar gjorda av FN:s barnfond UNICEF och Internationella arbetsorganisationen ILO visar att cirka 20 procent av pojkarna och fem procent av flickorna under 18 år lönearbetar. Omkring fem miljoner barn i åldrarna 5-14 år har riskfyllda arbeten, lika många bor i slumområden, 400 000 är hushållsanställda och 1,4 miljoner är funktionshindrade. Omkring 300 000 barn från ursprungsbefolkningarna förnekas grundläggande rättigheter och mer än 1000 barn sitter i fängelse. Det förekommer att barn under 18 år fängslas under långa perioder, med eller utan dom, och att de får sitta tillsammans med vuxna interner. Straffbarhetsåldern för barn är i Bangladesh är 12 år.

Bangladeshs betydande konfektionsindustri sysselsatte tidigare tusentals barn. Hot om lagstiftning i USA mot import av varor som tillverkats av barn har lett till att barnarbete uppges ha försvunnit från mer än 80 procent av fabriker. Huruvida detta har gagnat barnen är omtvistat. Enligt enskilda organisationer har undersökningar visat att flera av barnen tvingats in i hårdare och mer skadliga arbeten än de som fanns inom konfektionsindustrin.

Prostitution är tillåten för personer över 18 år. Ett stort antal barnprostituerade uppges dock förekomma. Rapporter från enskilda organisationer vittnar om att kidnappning och handel med barn är utbredd. Främst sker handeln till Mellanöstern, Indien, Pakistan och Sydostasien, men även inom det egna landet.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Konstitutionen slår fast allas likhet inför lagen. I praktiken möter dock minoriteter och urfolk en rad hinder även om dessa inte sanktioneras av statsmakterna. Minoritetsgrupper är konsekvent underrepresenterade inom alla yrkeskategorier. Detta trots en uttalad regeringspolicy att kvotera minoriteter till exempelvis statlig tjänst.

Hinduer, kristna och buddhister utgör omkring tio procent av befolkningen. Islam är statsreligion, men konstitutionen garanterar religionsfrihet. Islam spelar en dominerande roll i samhället och statsmakterna är känsliga i frågor som skulle kunna uppröra landets muslimska majoritet.

Förföljelser av religiösa minoritet förekommer. Värst drabbade är religiösa grupper som anses häda mot sunnivarianten av islam, bland annat den muslimska minoriteten Ahmadiyya. Attentat och mordbränder har förekommit mot Ahmadiyya-moskéer.

Omkring två procent av befolkningen i Bangladesh tillhör en etnisk minoritet. Flertalet av dem lever i Chittagong Hill Tracts. Där tog ursprungsbefolkningen i början av 1980-talet till vapen för att protestera mot den stora inflyttningen av bengaler och mot vad som uppfattades som försök att kväva den lokala kulturen. Ett fredsavtal undertecknades 1997 som skulle stärka det lokala självstyret. Statsmakterna har dock inte levt upp till sina åtaganden i avtalet. Rapporter förekommer om övergrepp och diskriminering, särskilt vad gäller landrättigheter. Under 2007 har interimregeringen markerat sin avsikt att verkligen respektera fredsavtalet. Exempelvis har högnivåsamtal, de första på flera år, hållits mellan ansvarig minister och lokala företrädare. Med tanke på att avtalet tidigare inte har respekterats lär dock ytterligare förtroendeskapande åtgärder behövas.

Under 2007 ska enligt uppgift en ledare för urfolket Garo ha torterats till döds efter att ha gripits av militären.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexuella handlingar är enligt lag straffbara, dock tillämpas lagen mycket selektivt. När polisen griper manliga sexarbetare blir resultatet oftast symboliska böter för förargelseväckande beteende. I en del fall uppges gripna ha frihetsberövats utan häktningsförhandling i upp till två veckor, ett förfarande som saknar laglig grund.

Ett flertal enskilda organisationer arbetar med homosexuella. I samtliga fall uppges syftet främst att vara att förhindra spridning av HIV. Ingen organisation agerar öppet för förbättrade levnadsvillkor för homosexuella. Statsmakterna stödjer ett antal av organisationerna.

Enligt enskilda organisationer är det inte lagar och förordningar som är det största problemet för homosexuella. I stället är det den sociala stigmatiseringen som följer av att leva utanför gängse sociala mönster med giftermål och barn – de två kanske starkaste institutionerna i det bangladeshiska samhället.

18 Flyktingars rättigheter

Bangladesh har inte anslutit sig till FN:s flyktingkonvention och det tillhörande protokollet. Regeringen samarbetar dock med FN:s flyktingkommissarie (UNHCR) och andra humanitära organisationer som bistår flyktingar. Landets lagar medger inte att flyktingar beviljas flyktingstatus och permanent uppehållstillstånd. I praktiken ges i många fall temporärt uppehållstillstånd till av UNHCR identifierade flyktingar.

Ungefär 240 000 biharier (icke-bengaliska, urdutalande muslimer) bor i ett 70-tal olika läger, oftast under dåliga förhållanden. De har allmänt betraktats som förrädare efter att ha stött Pakistan i frihetskriget 1971. Situationen för biharierna har på senare tid förbättrats. Under 2007 beslutade regeringen att biharier som fötts efter självständigheten ska ges medborgarskap och rösträtt.

Uppskattningsvis 250 000 burmeser av folkslaget rohingyas flydde under 1991-92 från Burma till Bangladesh. Flyktingarna inkvarterades i läger i sydöstra Bangladesh och beviljades temporär asyl. Ungefär 230 000 flyktingar har återvänt genom frivillig repatriering. Fortsatt återvändande har gått trögt till följd av motstånd från regimen i Burma. Fortfarande finns cirka 20 000 rohingyas i läger där förhållandena är dåliga. Ett betydligt större antal uppges uppehålla sig illegalt i landet utanför flyktinglägren.

19. Funktionshindrades rättigheter

Lagen förbjuder diskriminering av personer med funktionshinder. I praktiken drabbas de dock hårt av social och ekonomisk diskriminering. Någon speciell lagstiftning om stöd till personer med funktionshinder har inte antagits. Det råder allmänt stor brist på information och kunskap kring de problem, möjligheter och rättigheter som personer med funktionshinder har.

Uppskattningen av antalet personer med funktionshinder varierar. Officiell statistik anger de funktionshindrades andel av befolkningen till en halv procent. Enskilda organisationer sätter dock snarare andelen till 10-14 procent. Världshälsoorganisationen WHO beräknar att ett av tio barn i Bangladesh föds med eller utvecklar funktionshinder på grund av sjukdom eller olyckor. Barn med funktionshinder ses som en börda för familjen och ges sällan någon chans till stimulans och utveckling. Flickor har det extra svårt.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Organisationer för mänskliga rättigheter tillåts verka i Bangladesh och har vid ett flertal tillfällen samarbetat med regeringen i lagstiftningsfrågor.

Flera enskilda organisationer har ofta uttryckt stark kritik mot myndigheterna. Samtidigt har de vittnat om rädsla för att ta upp politiskt känsliga frågor. Aktivister för mänskliga rättigheter har utsatts för trakasserier och hot från de styrande. Utländska aktivister har vid flera tillfällen haft svårigheter att få förnyade inresevisum.

Regeringen intar ofta en defensiv attityd mot internationell kritik i frågor om mänskliga rättigheter och hänvisar till landets särskilda situation, i synnerhet den omfattande fattigdomen. Ökad fokusering på mänskliga rättigheter från det internationella samfundet har dock bidragit till en större villighet att erkänna och diskutera brister.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

För flera länder, däribland Sverige, utgör mänskliga rättigheter en viktig komponent i utvecklingssamarbetet med Bangladesh. Omkring 15 procent av det svenska utvecklingsstödet kanaliseras genom olika enskilda organisationer som verkar för att främja mänskliga rättigheter, till exempel organisationer som arbetar med sexuell och reproduktiv hälsa. Huvuddelen av det svenska utvecklingssamarbetet är koncentrerat till två stora sociala sektorprogram inom primärhälsovård och utbildning. Sverige stödjer även den demokratiska processen genom ett projekt som leds av FN:s utvecklingsprogram. Projektet går ut på att uppdatera röstlängden i Bangladesh. För första gången datoriseras röstlängden och foton av de röstberättigade inkluderas. Svenskt stöd ges även till UNHCR:s arbete för att nå en långsiktig lösning på de burmesiska rohingya-flyktingarnas situation i läger i Bangladesh. Stöd har även givits till arbetet med att lyfta fram de urdotalande bihariernas situation och till ansträngningarna att separera domstolsväsendet från den verkställande makten.

Många bilaterala givare stöttar vid sidan egna program FN-stödda projekt i Bangladesh. FN:s barnfond UNICEF, verkar i samarbete med Internationella arbetsorganisationen ILO, för att eliminera de värsta formerna av barnarbete.

Flera biståndsgivare har valt att kanalisera en ökande andel av biståndet genom lokala organisationer som kommit att spela en viktig roll inom området mänskliga rättigheter. Organisationerna har bidragit till att förbättra situationen för stora grupper, i synnerhet för kvinnor och barn. Svenska enskilda organisationer med lokalkontor i Bangladesh, som Diakonia, Rädda barnen och Svalorna, har spelat en roll i detta sammanhang.